

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye'de Kentsel Yoksulluk ve Çocuk Hakları

AUTHORS: V Ezgi MUTLU

PAGES: 51-77

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1734136>

Türkiye’de Kentsel Yoksulluk ve Çocuk Hakları

V. Ezgi MUTLU*

Öz: Kentsel yoksulluk; çocuk hakları ihlallerinin en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Kentlerde yoksulluk nedeniyle, çocuklar en temel haklarından bile mahrum kalmaktadır. Bu çalışmada; BM Çocuk Hakları Sözleşmesi temel alınarak Türkiye’de kentsel yoksulluk nedeniyle çocuk haklarının nasıl ve hangi açıdan ihlale uğradığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında çalışmada; çocuk hakları ve kentsel yoksulluk konuları kavramsal olarak incelenmiş, ardından Türkiye’de çocuk haklarının hukuksal ve yönetsel boyutları kısaca ele alındıktan sonra son olarak Türkiye’de çocuk haklarının durumu kentsel yoksulluk çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, Türkiye’de çocuk hakları, kentsel yoksulluk, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

Urban Poverty and Child Rights in Turkey

Abstract: Urban poverty is one of the most important causes of child rights violations. Due to the urban poverty, children do not have a chance for bringing about their rights. This study aims to set forth how and in which terms the child rights are violated because of the urban poverty in Turkey based on UN Convention on The Rights of The Child. To this end, first, the subjects of child rights and the urban poverty are examined conceptually. After briefly tackling the legal and the administrative dimensions of child rights in Turkey, finally the state of child rights in Turkey is reviewed within the frame of urban poverty.

Keywords: Child rights, urban poverty, child rights in Turkey, UN Convention on the Rights of the Child.

* Yüksek Lisans Mezunu, TRT Oran Sitesi A Blok No: 813 Oran/Ankara/Türkiye.

Makale gönderim tarihi: 20.09.2017

Makale kabul tarihi: 29.12.2017

Giriş

Çocuklar, temel becerileri ve potansiyelleri itibariyle yetişkinlerden farklı bir şekilde gözetilmeye ve korunmaya ihtiyacı olan bireylerdir. Çocuk haklarının korunmasına yönelik olarak hazırlanan 1989 tarihli BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme büyük öneme sahip temel bir belgedir. Türkiye BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi ve onun ek protokollerini imzalamış olmasına rağmen, çocuk haklarının uygulanması konusunda henüz arzu edilen bir seviyeyi yakalayamamıştır.

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren kırdan kente göçün artmasıyla birlikte, kentsel nüfusun aşırı artışı ve işsizlik konusunda yaşanan sıkıntılar, kentlerdeki yoksulluk oranını fazlasıyla yükseltmektedir. Kırsal yoksulluğun mekan değiştirmesiyle kentlere taşınan yoksulluk, insan hakları özellikle de çocuk hakları konusunda pek çok ihlalin yaşanmasının da mekanını olagelmektedir.

Çocuk hakları konusunda uygulama ve denetim anlamında pek çok yetersizliğin yaşandığı ülkemizde, kentsel yoksulluğun da artmasıyla birlikte bu hakların gerçekleşmesi büyük oranda sekteye uğramaktadır. Çocukların gıda, barınma, sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanamaması çocuk ölüm oranlarında bir artışa yol açtığı gibi, hayatta kalabilenlerin de ciddi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bunun ötesinde eğitim olanağından yoksun kalan çocuklar, ailelerinden miras kalan yoksulluk sorununa bir çözüm bulamamakta; küçük yaşlarda çok ağır işlerde çalışmak ya da sokaklarda satıcılık veya dilencilik yaparak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır.

Çocuk ve Çocuk Hakları

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesine göre; 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Çocukluk, ilk bebeklikten itibaren 18 yaşına kadar olan geniş bir yaş aralığını kapsamaktadır ve bu uzun dönemin çok çeşitli ihtiyaçları, yetenekleri ve potansiyelleri içerdiği söylenmektedir. Franklin'in kitabında ortaya koyduğu; çocukluğun bir altın çağ olduğunu ileri süren mite göre: *"Çocukluk, masumiyetimiz ve zayıflığımız nedeniyle yetişkin yaşamının tersliklerinden ve zorluklarından korunduğumuz özel bir dönemimizdir... ..Çocukluk, sınırsız bir özgürlük dönemi, oyun, eğitim ve öğretim zamanıdır"* (1993:18-22). Tüm çocuklar; yetişkinlerin dünyasına dahil olmadan önce kendilerine has tüm özgürlük, ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması hakkına sahip olmalıdır. Aksi takdirde oyunsuz, eğitimsiz, şefkatsiz, temel ihtiyaçlarından mahrum kalan mutsuz bireyler olarak yetişkinler dünyasına adım atacak, belki de yetişkin olabilme şansını bile yakalayamayacaklardır.

Çocukluğun evrimi konusundaki çalışmalarıyla ünlü olan Fransız toplumsal tarihçisi Aries'e göre; ortaçağda çocukluk kavramı bulunmuyordu, fakat bu durum çocukların ihmal edildiği veya küçümsendiği anlamına gelmemekteydi. Bu

durum; çocuğu yetişkinlerden ayırma bilincinin farkında olunmadığına tekabül etmekteydi. Bu yüzden çocuklar anneleri veya bakıcılarından ayrılır ayrılmaz, yetişkinler dünyasına katılmaktaydı (1960: 128). Günümüzde değişen koşullar ve çağın gerekleri dolayısıyla, çocukların konumu ve durumu eski zamanlara oranla giderek farklı bir hale gelmiştir. Bu nedenle onların daha özenli bir şekilde yetiştirilmesi ve korunması gerektiği birçok kesim tarafından genel olarak kabul edilmektedir ve buna uygun önlemlerin alınması ve çeşitli belgelerin ortaya konulması kaçınılmaz olmaktadır.

Çocuk hakları; çocukları zarar görmekten ve istismardan korumayı ve bunun yanında sağlık, barınma, eğitim gibi onların temel ihtiyaçlarını sağlamayı hedefleyen haklar olarak ifade edilmektedir (Nelken, 1998:316). 1989 tarihindeki BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bu haklara dair en kapsamlı ve en çok kabul gören belge olduğu düşünülmekte ve çocuk haklarının hak olarak kavramsallaştırılması yeni olarak görülmektedir. Toplumlarda çocukların korunması ve gözetilmesine dair bilinçli uyanışlar başlayarak, devletin gerektiğinde çocukların korunması konusunda sorumlu olacağı kabul edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar çocuk haklarını kapsayan bir bildirge ortaya konmamıştır. Daha sonra Avrupa'da çocukların korunması önemli bir duruma gelerek, belirgin çalışmalar ortaya konulmaya başlamıştır (Akyüz, 2012: 24, 37). BM bünyesinde ortaya konulan birçok belgede çocuk haklarına dair hükümlere rastlanmaktadır. Bununla birlikte çocuk haklarına dair ilk BM belgesi, 1959 yılına ait Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bu belge devletler tarafından bağlayıcılığı olmayan bir belgedir. Bir anlamda çocuk haklarına dair bir temenniler bütünü olan bu belge, uzun yıllar boyunca çocuk refahı konusunda yol gösterici olarak görülmüştür.

Çocuk haklarına dair temel yasal metin niteliğinde, imzacı devletler açısından bağlayıcılığı olan ilk belge; BM tarafından 20 Kasım 1989 yılında ortaya konulan, Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir (Bozkurt: 2011). Çocuk haklarının korunması için bağlayıcı nitelikte olan uluslararası belgelere ihtiyaç duyulması neticesinde bu belge ortaya konmuş; BM Genel Kurulu'na 20 Kasım 1989 tarihinde onaylanmış ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, en bilinen ve desteklenen uluslararası insan hakları sözleşmesi olarak görülmektedir. ABD ve Somali hariç bütün dünya bu sözleşmeyi onaylamıştır. Fakat sözleşmenin fiilen uygulanması beklenenden daha az etkili olmuştur (Hammarberg, 2012: 156). Uluslararası alanda çocuk haklarını düzenleyen bu temel metin, sözleşmeyi imzalayan devletler açısından bağlayıcı hukuksal bir belge olması açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye bu belgeyi 43. Ülke olarak imzalamış ve bu sözleşme ülkemizde 1995 yılında resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye; sözleşmenin 17, 29. ve 30. maddeler-

rinin hükümlerini T.C. Anayasası ve Lozan Antlaşması hükümlerine uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmuş ve bu maddelere çekince koyarak onaylamıştır. Üç kısımdan ve 54 maddeden oluşan belge, bütüncül bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bu sözleşmede öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda 18 kişiden oluşan BM Çocuk Hakları Komitesi denetleme yetkisine sahiptir. Burada yer alan temel ilkeleri incelediğimizde öne çıkan ilkeler şu şekildedir:

- Sözleşmeden tüm çocukların ayırım gözetilmeden yararlanması
- Çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğu kabulünden hareketle, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabanın gösterilmesi
- Çocuğun doğumundan itibaren vatandaşlık kazanma hakkına sahip olabilmesi
- Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi
- Çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi ve katılım hakkına sahip olması
- Çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olması
- Çocuğun her türlü şiddete karşı korunması
- Çocuğun olabilecek en iyi sağlık hizmetlerinden yararlanması
- Çocuğa sosyal güvenlikle yararlanma hakkının tanınması
- Çocuğun eğitim hakkının gerçekleştirilmesi
- Çocuğun dinlenme ve eğlenme haklarına sahip olması
- Çocuğun ekonomik sömürden korunması
- Çocuğun her türlü cinsel sömürüye karşı korunması
- Suça yönelen çocuğun korunması

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin genel anlamda kabul gören 4 temel ilkesi; yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı olup, bu haklar kısaca şu şekildedir (Akyüz, 2012: 45-82):

Yaşama Hakkı: Çocuğun fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesini ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi hakkını ifade etmektedir. Yeterli yiyecek, giyecek, barınma ve sağlık hizmetleri; temiz hava ve suya erişim bu kapsamda değerlendirilebilir.

Gelişme Hakkı: Çocuğun fiziksel, ruhsal ve toplumsal anlamda gelişmesini destekleyecek olan her türlü faaliyeti kapsamaktadır. Eğitim hakkı, sağlık hakkı, oyun hakkı, boş zamanlarını değerlendirme hakkı, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkı gibi çeşitli hakları içermektedir.

Korunma Hakkı: Çocuğun her türlü kötü muamele, suiistimal ve sömürden korunmasını ifade etmesinin yanı sıra olağanüstü koşullarda olan çocukların ve ebeveyn bakımından yoksun kalan çocukların da devlet tarafından korunma

hakkına vurgu yapmaktadır. Çocuğun her tür şiddete karşı, işkence ve kötü muameleye karşı, ekonomik ve cinsel her türlü sömürüye karşı, uyuşturucuya karşı korunma hakkı gibi haklar bu kapsamdadır.

Katılım Hakkı: Çocukların görüşlerini ortaya koyma ve kendilerini serbestçe ifade etme hakkı, çocukların kendisini ilgilendiren konu ve sorunları öğrenme hakkı, çocuğun dernek kurma ve toplanma hakkı gibi haklar bu kapsama girmektedir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; çocuk haklarını çok kapsamlı bir biçimde ele alması ve bu hakların uygulanması konusunda taraf devletlere çeşitli yükümlülük ve yaptırımları öngörmesi açısından önemlidir. Bu sözleşmenin sağlıklı bir biçimde uygulanması için; taraf devletlerin sözleşmeyi kendi ulusal mevzuatıyla uyumlu hale getirmesi ve gerek ulusal gerekse uluslararası anlamda denetim mekanizmalarının iyi çalışması gerekmektedir. Günümüzde yoksulluğun artmasıyla beraber, çocukların temel haklarının gerçekleşmesi konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu nedenle, yoksulluğun çocuk hakları üzerindeki olumsuz etkileri taraf devletlerce göz önünde bulundurulmalı ve bu konuda da gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydeki maddi olanaklara sahip olmamasını ifade etmekle birlikte, bu kavram konusunda başka tanımlar da ortaya konulmaktadır.

BM’nin 1998’de ifade ettiği şekliyle yoksulluk; topluma uyum sağlamak için yeterli olan kapasiteden eksik kalınmasıdır. Temel gıda ve giyecekten yoksun olunması, eğitim ve sağlıktan mahrum kalınması, barınma sıkıntıları, güvensiz çevre koşulları, sosyal ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalınmasıyla sosyal yaşama ve karar alma süreçlerine katılamamak olarak belirtilmektedir (UN Statement, June 1998/ Gordon D., 2005: 4). Karmaşık modern toplumlarda yoksulluk sadece hayatta kalabilmek için gerekli kaynaklara ulaşabilmek olarak nitelenememektedir. Bu kavramın hayatta kalmak için gerekli olan ölçütlerin yanı sıra eğitim, sağlık, kültür ve genel olarak sosyal bütünleşme açısından sanayi toplumlarına özgü olan fayda ve hizmetlerin çoğundan yoksun olanları kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir (Mingione, 2013: 11).

Townsend’in genel teorisine göre; bireylerin ve ailelerin kaynakları yaşadıkları topluluktaki ortalama bir bireyin veya ailenin ulaşabildiği kaynakların ciddi bir biçimde altına düşerse, o zaman yoksulluk içindedirler (1962: 219-225). İnsanlar, eğer toplumca kabul edilebilir olarak değerlendirilen bir yaşam standardı seviyesini tutturamıyorlarsa; bu durumda işsizlik, düşük gelir, sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamama ve kültür, dinlenme ve eğitim olanakları-

na gibi imkanlara ulaşmada ömür boyu engellerle karşılaşmaktadır (Adaman-Keyder, 2006: 6).

Yoksulluk; genel bir biçimde mutlak yoksulluk göreceli yoksulluk, kırsal yoksulluk- kentsel yoksulluk olarak çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır. Kentsel yoksulluk; göç nedeniyle artan şehir nüfusunun yanında, kötü istihdam koşulları nedeniyle de giderek artış gösteren bir olgudur. Kentsel yoksulluğun genel olarak uluslararası literatürdeki iki tanımına baktığımızda (Durgun & Çak, 2010: 5): İlk tanımda kentsel yoksulluk ekonomik bir sorun olmanın ötesinde daha geniş bir perspektiften ele alınmaktadır ve bu perspektif bireysel gelişim, fiziksel koşullar ve toplumsal ilişkilerin bileşiminden meydana gelmektedir. İkinci tanımda ise; kentsel yoksulluk kentteki yoksulluğun farklı yönlerini yansıtan kriterlerden oluşmaktadır. Bu kriterler; yetersiz gelir, yetersiz kaynak, yetersiz barınma, kamusal altyapı hizmetlerinde yetersizlik, sosyal güvenliğin yoksunluğu, hukuk sisteminin işleyişinden yararlanamama, karar alma süreçlerinde etkin olmama, sessizlik ve tepkisizliktir.

1950'ler ve 1960'larda Dünyada birçok ülkede daha az gelişmiş olan kırsal bölgeler toptan terk edilerek, geleneksel kırsal yoksulluk olgusu yerine artan kentsel yoksulluk olgusuna geçiş başlamıştır. Artan iç ve dış göçler nedeniyle, kentlerde yaşayan kişi sayısı hızlı bir artış göstermiştir.

Kentsel yoksulluğun kırdan kente göçlerin sonucunda ortaya çıktığını savunan teze göre; kırsal kesimde düşük gelir düzeyine sahip yoksullar kentlere itilmekte, kentsel alanlarda yavaş istihdam artışları nedeniyle hızlı bir enformelleşme yaşanmakta ve bu durum yoksullaşma sürecine yol açmaktadır (Şenses, 2013: 161). Kentsel yoksulluğa bağlı pek çok problem; kaynak ve kapasite yetersizliğinin, merkezi ve yerel anlamda yetersiz hükümet politikalarının ve kentsel büyüme planlamasında ve yönetiminde yaşanan eksikliklerin bir bileşimidir. Kentlerde yoksul kesimlerde ve çöküntü bölgelerinde yaşamak; en fazla yoksul insanları etkileyen bir biçimde salgın hastalılara, sağlık sorunlarına, çevresel risklere maruz kalmak anlamına gelebilmektedir (Baker, 2008: 1,8). Bütün bu olguların ışığında; kentlerdeki yoksullaşma ve dışlanmaya bağlı olarak kayıt dışı istihdam oranlarında, sokakta yaşayan ve çalışan insan sayısında, yetersiz beslenme, barınma ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma sonucu yaşanan ölümlerde, ayrıca kentlerde yaşanan suç oranlarında büyük bir artış olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Çocuk Haklarının Genel Durumu

Türkiye’de toplam nüfusun %72’si kentlerde yaşamaktadır. Ayrıca çocukların toplam nüfus içindeki oranı 2016 yılında %28,7’dir ve bu oran yaklaşık olarak 22.891.140 sayısına denk gelmektedir (İstatistiklerle Çocuk, TÜİK- 2016).

Türkiye’de çocuklarla ilgili bazı önemli veriler genel olarak şu şekilde sıralanabilir (İstatistiklerle Çocuk-TÜİK-2014, İstatistiklerle Çocuk-TÜİK 2016 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, UNICEF 2011-2015 Ülke Programı Eylem Planı):

-Çocuk nüfusunun büyük bir kısmının il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı bilinmektedir ve bu anlamda ülkemizde kentlerde yaşayan çocuk sayısının çok yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca Türkiye genelinde; göç alan bölgelere göç eden çocuk nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %20’dir.

-2016- 2017 dönemi ülkemizde ortaöğretim seviyesinde net okullaşma oranının %82,5 olduğu belirtilmektedir. Ayrıca net okullaşma oranı cinsiyet açısından karşılaştırıldığında, cinsiyetler arasında önemli bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

-2011 yılında genel nüfusta yapılan uyuşturucu kullanımıyla ilgili bir araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye’de 15-64 yaş grubu nüfusta herhangi bir yasa dışı bağımlılık yapıcı maddenin en az bir kere deneme oranı %2,7’dir.

-2009 yılında engelli çocuğun bakımında karşılaşılan güçlükler arasında, %50.4 oranla ekonomik yük getirmesi ilk sırada yer almaktadır.

-Çocukların kültürel aktivitelere katılım oranları incelendiğinde, 2012-2013 yılları arasında tiyatro salonlarında toplam 9646 kere çocuk eseri gösterisi sergilenmiş ve bu gösterileri 1.840.178 çocuk izleme olanağı bulmuştur. Buna göre ülke genelindeki çocukların büyük bir kısmının kültürel faaliyetlerden yoksun kaldığı söylenebilir.

-2012 yılı verilerine göre; 6-17 yaş arası 893.000 çocuk ekonomik işlerde çalışmakta, yani ülkedeki toplam çocuk sayısının %5,9’u istihdam edilmektedir. Kentlerde yaşayan 400.000 çocuğun %81’i ücretli veya yevmiyeli olarak çalışırken, kırsal kesimde yaşayan 493.000 çocuğun %29,4’ü bu şekilde çalışmaktadır.

-2014 yılı itibarıyla 16-17 yaş grubunda evlenen erkek çocukların toplam çocuk nüfusu içindeki oranı %0,3 iken, evlenen kız çocukların oranı %5,8’dir.

-2013 yılı verilerine göre, Türkiye’de 7.393.000 çocuk yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bunun 4.707.000’lik kısmı kentlerde, geri kalan kısmı kırsal kesimde yaşamaktadır. Yoksul çocuklar, tüm yoksul fertlerin %44,3’lük bir kısmını oluşturmaktadır. Oldukça yoksulluk içinde yaşayan bireylerin neredeyse yarısını çocukların oluşturduğu görülmektedir.

-Türkiye’de çocuklara özgü bir hukuk sisteminin olmaması, suça sürüklenmiş çocuk ve gençlere yönelik özel bir ceza sisteminin bulunmaması, Çocuk Koruma Kanununun öngördüğü kurumsal yapıların oluşturulmaması, Çocuk Koruma Kanunu’nda öngörülen çocuğu ceza sisteminin dışına itecek yöntemlerin yeterli düzeyde uygulanmaması, suça itilmiş ve suç mağduru çocuğu top-

lumla bütünleştirecek rehabilitasyon ve eğitim mekanizmalarının etkin olmaması çocuk adalet sisteminin temel sorunlarıdır. Ayrıca tutukluluk süreleriyle ilgili Çocuk Koruma Kanununda ve Ceza Muhakemeleri Kanununda çocuklara özgü bir hüküm bulunmamaktadır.

-2013 yılı verilerine göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar arasında; 115.439 çocuğun suça sürüklenmiş olduğu, 2821 çocuğun evden kaçtığı, 1093 çocuğun kurumdan kaçtığı, 42 çocuğun terk edildiği, 1574 çocuğun sokakta çalıştığı ve 230 çocuğun madde kullandığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra; 2009 yılında 1087 çocuk hükümlü ceza infaz kurumuna girmiş, 2013 yılında ise bu sayı 6132'ye çıkmıştır. 4 yılda bu sayının neredeyse 6 kat artması, çocukların suça sürüklenme durumlarındaki dikkat çekici artışa işaret etmektedir.

-Ülkemizde çocukların haklarını kullanmaları ve kendilerini gerçekleştirme-lerini engelleyen temel sorunlar arasında cinsiyete bağlı fırsat eşitsizlikleri, sosyal geçmiş ve bölgesel farklılıklar yer almaktadır.

-Türkiye'de çocuklara yönelik tüm istatistiklerin yaş, cinsiyet gibi özelliklere göre ayrıştırılmış olarak toplandığı; çocuk refah göstergelerinin takip edildiği bir sistem bulunmamaktadır. Bu nedenle, çocuk haklarına yönelik olarak hazırlanan ulusal raporlarda, çocuklara hizmet veren tüm kurumlardan farklı verilerin bir araya getirilmesinde önemli eşgüdüm sıkıntısı yaşanmaktadır.

-Türkiye, çocuk haklarının gözetilmesi açısından büyük bir ekonomi ve yeterli altyapıya sahip bir ülke olarak görülmektedir. Hükümetin yanı sıra sivil toplum, akademi, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör de çocuk haklarının güçlendirilmesine katkıda bulunabilir. Fakat ülkemizde bu kesimlerin katkılarının Devletin denetimindeki çocuk hizmetleri ve çocuk hakları izleme çalışmalarıyla bütünleştirilmemesi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

-Ülkemizde yasal anlamdaki genel duruma bakıldığında; Türkiye ilgili uluslararası anlaşmaların çoğuna taraftır ve yasal düzenlemelerin büyük bölümü çocuk hakları ilkeleriyle uyumludur.

Türkiye'de çocukların genel durumunu incelediğimizde; BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 20.Maddesine göre kimsesiz çocukların devlet tarafından korunması, 23.Maddesine göre bedensel ve zihinsel özürli çocukların korunması, 24.Maddesinde yer alan tüm çocukların en iyi sağlık düzeyi ve tıbbi bakım hakkından yararlanması, 27.Maddede yer alan tüm çocukların bedensel-zihinsel-ruhsal ve toplumsal gelişimini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine sahip olması konularında, 28.Maddesindeki eğitim hakkına ilişkin konularda, 31.Maddesindeki çocukların oyun ve kültürel- sanatsal etkinliklerden yararlanması ve 32.Maddesindeki çocuğun çalışmasına ilişkin hakları ve önlemler konusunda belirgin sıkıntılar yaşandığı göze çarpmaktadır.

Verileri değerlendirdiğimizde Türkiye’nin; korunmaya muhtaç çocukların haklarının gözetilmesi ve eğitim oranının arttırılması açısından iyi bir durumda olmasına karşılık; çocuk işçilerin ve suça sürüklenen çocukların oranının yüksek olması nedeniyle çocuk hakları konusunda geri kalmış bir durumda olduğu görülmektedir. Ayrıca kentsel yoksulluk nedeniyle; pek çok çocuğun yaşama, gelişme ve korunma gibi haklarının gerçekleşmesi konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır.

Türkiye’de Çocuk Hakları Konusunda Yapılan Çalışmalar

Çocuk hakları konusunda yapılan çalışmaları hukuksal açıdan incelediğimizde; ülkemizde 1982 Anayasası’nın temel hükümleri çocuklara da uygulanmaktadır ve bunun yanında zaman içinde bu anayasaya çocuk haklarına dair bazı maddeler eklenmiş, bazı maddeler çocukları da kapsayacak bir biçimde genişletilmiştir. Ayrıca Türk Medeni Kanunu’nda aile ve çocuk ilişkileri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu’nda çocukları şiddet, istismar, sömürüye karşı koruyan birçok kuralların yanı sıra yeni düzenlemeler ışığında onları uyuşturucu madde, insan ticareti gibi diğer pek çok tehlike ve ihmale karşı koruyan kurallar yer almaktadır (Akyüz, 2012: 31-33).

2005 yılında çıkarılan, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu da; korunmaya ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuklar hakkında alınacak önlemleri içermektedir. Bu kanunla özellikle suça sürüklenen çocukların korunması hedeflenerek; çocuğun barınma ve danışmanlıkla ilgili tedbirlerin uygulanması görevi SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu)’e verilmiştir

(Çocuk Koruma Kanunu) Korunma gereksinimindeki çocuklarla ilgili sosyal hizmetler, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda düzenlenmektedir. Bu Kanunla SHÇEK Genel Müdürlüğü korunmaya muhtaç çocuklar ve ailelere yönelik olan sosyal hizmetlerin planlanması, uygulanması, denetlenmesi gibi konularla yetkili kılınmıştır (Yolcuoğlu, 2009: 9).

Bunların yanında çocukların çalışma yaşamında korunması için iş kanunundaki belirli hükümler; çocukların eğitim haklarına dair eğitimle ilişkili çeşitli kanunlarla çocuk hakları korunmaktadır. Bütün bu kanunlarda yer alan hükümlerde belirli eksiklik ve yetersizlikler söz konusudur. Kapsamlı olarak bütün çocukları koruyucu daha fazla yasaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yasaların ülkemizde gerektiği biçimde uygulanabildiğini de söylemek zordur.

Bunların yanı sıra; 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 1739 sayılı Milli eğitim Temel Kanunu’nda çocukların eğitim hakkına dair hususlar düzenlenirken, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’da şiddete uğrayan ya da uğrama riski altında olan çocuklara yönelik koruyucu tedbirler bulunmaktadır.

1982 Anayasası’nı incelediğimizde (T.C Anayasası, 1982);

-10.Maddede yer alan herkesin ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu belirten ilke, çocukların da aynı şekilde eşit olması gerektiğini göstermektedir.

-Yine aynı yasanın 17. Maddesinde herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğu, kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı konusu belirtilmekte, dolayısıyla çocukların da bu kanunla koruma kapsamına alınacağı göze çarpmaktadır.

-18.Maddede belirtilen hiç kimsenin zorla çalıştırılmayacağı hükmü, dolaylı olarak yine çocukları kapsamaktadır.

-19. Madde, herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğunu belirtmektedir.

-27.Maddede yer alan herkesin bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, açıklama ve bu alanda her türlü araştırma hakkına sahip olduğunu belirten uygulamalar çocuklar için de geçerlidir ve bu nedenle gerekli koşullar sağlanmalıdır.

-36.Maddeye göre herkes adil yargılanma hakkına sahiptir ve bu anlamda suça yönelen çocukların da bu madde uyarınca korunduğu görülmektedir.

-41. Madde ve 2012 yılında “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” olarak değiştirilen kanun da çocukların her türlü şiddet ve istismara karşı korunması gerektiği ve devletin bu anlamda gerekli önlemleri alacağı hükümleri bulunmaktadır. Bu maddeyle birlikte çocuk hakları kavramı Anayasa’da yerini almıştır.

-Bunun yanı sıra 42. Maddede kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı, ilköğretimin, bütün vatandaşlar için zorunlu olduğu ve devlet okullarının da parasız olduğunu belirten kanun özellikle çocuklar açısından büyük önem taşımaktadır.

-50. madde küçüklerin çalışma şartları bakımından özel olarak korunması ve kimsenin yaşına uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağını içermektedir.

-Anayasanın 56. Maddesi herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına ve devletin bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapması konusuna vurgu yapması nedeniyle çocuklar açısından da önem taşımaktadır.

-59. Madde, beden ve ruh sağlığının korunmasına ilişkindir ve devletin sporun kitlelere yayılmasını da teşvik edeceği belirtilmektedir.

-61.maddede korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için devletin her türlü önlemi alacağı hususu yer almaktadır.

-141. Maddede de küçüklerin yargılanmasına dair kanunla özel hükümler konulacağı belirtilmektedir.

Türk Medeni Kanunu’nun çocuklarla ilgili maddelerini incelediğimizde (Türk Medeni Kanunu, 2001: 8049-8210);

-11.maddede, erginliğin 18 yaşın doldurulmasıyla birlikte başladığı belirtilmektedir.

-23. maddede kimsenin hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemeyeceği belirtilirken, 24. Maddede kişinin haklarının hukuka aykırı bir saldırı olması durumunda korunacağı ifade edilmektedir.

-28.maddeye göre, kişilik çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlamaktadır.

-41. maddeye göre, doğumla ilgili bildirimler ve kimliği bilinmeyen bulunan çocuklarla ilgili işlemler buna dair kanun hükümlerine göre yapılmaktadır.

-TMK'nın 124.maddesine göre, erkek ya da kadın 17 yaşını doldurmadığı sürece evlenememektedir. Bunun tek istisnası, olağanüstü durumlarda bu yaşın hakim kararısıyla 16 olarak belirlenebilmesidir.

-125.madde, ayırt etme gücüne sahip olmayanların evlenemeyeceğini belirterek, dolaylı olarak çocukların da bu güce sahip olmadığını vurgulamaktadır.

-TMK'nın 305- 320 maddeleri arasındaki maddeler, evlat edinmeye dair hükümleri kapsamaktadır. TMK'da 18 yaşından küçüklerin evlat edinilmesinde genel ve özel koşullar öngörülmektedir.

-322.maddede; ana, baba ve çocuğun ailenin huzur ve bütünlüğüne uygun bir biçimde birbirlerine yardım etmekle, saygı ve anlayış göstermekle yükümlü oldukları belirtilmektedir.

-327.maddede; çocuğun bakımı, eğitimi gibi konularda gerekli giderlerin ana ve babası tarafından karşılanacağı ifade edilmekte ve aile bu durumda çocuğa karşı yükümlü sayılmaktadır.

-328.maddeye göre, ana ve babanın çocuğa olan bakım borcu çocuk ergin olana kadar devam etmektedir.

- 335.maddede ergin olmayan çocuğun ana ve babasının velayeti altında olduğu ve yasal bir sebep olmadıkça bu velayetin onlardan alınamayacağı ifade edilmektedir.

Velayetin kapsamı başlığı altında;

-339. Maddede, çocuğun ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlü olduğu, onların rızası dışında evi terk edemeyeceği ve yasal sebep dışında onlardan alınamayacağı gibi hususlar yer almaktadır.

-340.maddede, ana ve babanın çocuğu olanakları ölçüsünde eğiteceği ve onun bedensel, zihinsel ve toplumsal gelişimini sağlayıp koruyacakları belirtilmektedir.

-346.maddede "Çocuğun Korunması" başlığı altında, çocuğun gelişiminin tehlikeye düşmesi halinde eğer ana ve baba bu duruma çare bulamazlarsa hâkimin çocuğun korunması için uygun önlemleri alacağı belirtilmektedir.

-347.maddede yine çocuğun korunması konusunda; çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminin tehlikeye düşmesi ya da manen terk edilmiş halde kalması durumunda hakim, çocuğu aileden alarak başka bir aile yanına ya da kuruma yerleştirebileceği vurgulanmaktadır.

-366. Maddeye göre, korunmaya muhtaç kişilerin bakımı bununla yükümlü kurumlar tarafından sağlanmaktadır.

-404.maddeye göre, velayet altında olmayan küçüklerin vesayet altına alınacağı belirtilerek, böylelikle belli konularda hak ehliyetine sahip olmayan çocukların korunması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda çocuk hakları konusunda yönetsel boyutta yapılan çalışmalara kısaca baktığımızda (Ayrıntılı bilgi için bkz.: www.mfa.gov.tr, www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr, www.cocukhaklariizleme.org) :

-Türkiye, Çocuk Haklarına Dair BM Sözleşmesi’ni 14 Eylül 1990 yılında BM Genel Merkezi’nde toplanan “Çocuklar İçin Dünya Zirvesi”nde 43.ülke olarak imzalamış ve 1995 yılında yürürlüğe koymuştur.

-11 Ocak 1995 tarihli Başbakanlık Genelgesi’ne göre, bu sözleşmenin ilke ve hükümlerinin uygulanması konusunda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü koordinatör kuruluş olarak görevlendirilmiştir.

-BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne taraf olan ülkelerin dönemsel olarak komiteye rapor sunmakla yükümlü olması durumu çerçevesinde, Türkiye ilk raporunu 2001 tarihinde sunmuştur, daha sonra birleştirilmiş ikinci ve üçüncü periyodik raporlarını sunmuştur. Türkiye’nin; BM Çocuk Hakları Komitesi’yle ilk raporu 2001 yılında, ikinci ve üçüncü periyodik raporları da 2012 yılında görülmüştür.

-Ayrıca Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne ek olarak hazırlanan ve BM Genel Kurulu’nda kabul edilen ve imzaya açılan “Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisiyle İlgili İhtiyari Protokol” ile “Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmalarına İlişkin İhtiyari Protokol” gibi belgeleri de imzalamış ve yürürlüğe koymuştur.

-Türkiye’de çocuk haklarını tanıtmak ve yaygınlaştırmak amacıyla; 2000 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile UNICEF ortaklığında İl Çocuk Halk Komiteleri oluşturulmuştur ve çocuk forumları düzenlenmeye başlanmıştır.

-2005 yılında korunma ihtiyacında olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, hakları ve esenliklerinin güvence altına alınması amacıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun; korunma ihtiyacı içinde olan çocuklarla ilgili alınacak tedbirleri; suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarını; çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

-2008 yılında TBMM bünyesinde, siyasi parti yöneticilerinin yer aldığı TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi oluşturulmuştur.

-2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Çocuk Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur.

-2012’de Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu oluşturulmuştur. Bu kurum bünyesinde çocuk haklarından sorumlu bir kamu denetçisi (ombudsman) bulunmaktadır. Çocuklar eğitim, sağlık, ulaşım ve kamu hizmeti alırken bir haksızlığa uğrarsa ya da öğretmen, polis gibi kamu görevlileriyle bir sorun yaşarsa bunu önce ilgili idare ile paylaşıp, sorun çözülmediği takdirde bu kuruma başvurabilmektedir.

-2013-2017 arası beş yıllık bir dönemde gerçekleşmesi gereken hedefleri kapsayan Türkiye Ulusal Çocuk Strateji Belgesi kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ilkelerini de kapsayacak bir biçimde; çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının uluslararası standartlarda uygulanabilmesi, gerekli koşulların iyileştirilmesi gibi şeyler amaçlanarak bu belge hazırlanmıştır.

-2013 yılında Çocuk Hakları Komitesi’ne bireysel başvuru hakkı protokolü kabul edilmiştir. Bu protokol, 14 Nisan 2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Bu protokolü onaylayan ülkelerde yaşayan çocuklar, şikayetlerini doğrudan başvuru yöntemini kullanarak BM Çocuk Hakları Komitesi’ne götürebilecektir.

İlgili maddeler genel olarak incelendiğinde; Anayasa ile Türk Medeni Kanunu’nun çocukları kapsayıcı olması ve onların haklarını öne çıkarması açısından önemli maddelere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra; bu kanunların çocukları daha da kapsamlı koruyacak bir biçimde genişletilmesi ve ayrıntılı olarak düzenlenmesi, ülkemizde çocuk hakları konusundaki yasal boyuta büyük bir katkı sağlayacaktır. Yönetmelik boyuttaki çalışmalara baktığımızda; gerekli denetimlerin, uygulamaların ve kontrol mekanizmasının sağlıklı bir biçimde yürütülmesi koşuluyla yararlı olacağı görülmektedir.

Türkiye’de Kentsel Yoksulluk

Türkiye’de özellikle iç ve dış göçler nedeniyle nüfusun büyük kentlere yığılması sonucunda kentsel bir hale dönüşen yoksulluk, ağırlığını kırsala göre daha fazla hissettirir bir hale gelmiştir. Ülkemizde kentleşme süreci 1950’lerden sonra hız kazanmış; bu süreç endüstrileşmeyle birlikte gerçekleşmediğinden işsizlik, bölgeler arası dengesizlik ve niteliksiz kentsel yaşam olanakları gibi sorunları da beraberinde getirmiştir (Ertan, 2014: 30).

Türkiye’de 1950’li yıllardan 1980’li yıllara kadar olan dönem, hızlı kentleşmenin yaşandığı bir dönemdir. Ayrıca 24 Ocak 1980 Kararları’nın ardından yaşama geçirilen neoliberal politikalar sonrasında; kentlerde işsizlik, gelir dağılımı eşitsizlikleri, toplumsal ve mekansal ayrışmalar gibi yoksulluk olgusunu besle-

yen süreçler kendini göstermiştir (Kaygalak, 2001: 136-137). 1990 ve 2000’li yıllardaki küresel krizler ve Türkiye’de yaşanan 1994, 2000 ve 2001 yıllarındaki ekonomik krizler sonucunda, kentsel yoksulluk ve kentlerdeki sosyoekonomik kutuplaşmalarda artış yaşanmıştır (Gül & Sallan Gül, 2007: 19).

Ülkemizde kentsel yoksulluk genel olarak göç olgusu ve sosyoekonomik nedenlere dayanmaktadır (İlhan, 2010:170). Bu bilgiler ışığında; kentsel yoksulluk sorunu 1950’li yıllarda hızlı kentleşmeyle birlikte ortaya çıkmaya başlamış; 1980 sonrasında giderek artan bir sorun haline dönüşmüştür. Özellikle 80’li yıllardan sonra kente göç edenler, yapısal uyum politikaları ve ekonomik krizler gibi çeşitli nedenlerle kentsel yoksulluğun olumsuz etkilerine fazlasıyla maruz kalmışlardır. Türkiye’nin pek çok bölgesinde kentsel yoksulluk nedeniyle yaşanan olumsuzluklar göze çarpmaktadır. Özellikle günümüzde kentsel yoksulluğa maruz kalan bireyler, yabancılaştırmanın ve toplumsal dışlanmanın etkisiyle yalnız bırakılmakta ve yoksulluk sorununun ağır etkilerini yaşamaktadırlar. Bu durumda da en fazla savunmasız durumda olan çocuklardır. Türkiye’de kentsel yoksulluk başta geçici yoksulluk olarak düşünülürken, yaşanan ekonomik krizler neticesinde kronikleşen bir hale gelmiştir (Uyan, 2004: 36). Türkiye’de yoksulluğun belirleyici sebebinin, işsizlik olduğu öne sürülmekte; ayrıca çalışanların bir kısmının sosyal güvence ve iş güvencesine sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Türkiye’de sosyal programların birçok açıdan yetersiz kalması ve yapılan düzenlemelerin de topluma düşük kaliteli ve yetersiz hizmet sağlaması nedeniyle, yoksulluk sorunu giderek belirginleşmektedir (Adaman & Keyder, 2006: iv).

Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Çerçevesinde Çocuk Hakları

İnsan hakları ve yoksulluk arasındaki bu yakın ilişkiye bağlı olarak, insan haklarının uygulanması konusunda zayıf olan ülkelerde, yüksek yoksulluk oranlarının bulunması tesadüf değildir. İnsan hakları ihlali olan yoksulluğun azaltılması, ekonomik ve sosyal hakların elde edilmesinin yanı sıra sivil ve politik hakların elde edilmesine de bağlıdır (Şenses, 2011: 129, 130, 138).

Bütün bu koşullar altında yoksul olan kesim; gıda, barınma, eğitim, sağlık gibi hayati olan insan haklarından yoksun kalmakta ve özellikle büyük kentlerde bu mahrumiyet nedeniyle yaşadıkları sıkıntılar daha da acı verici bir hal almaktadır. Yoksulluğun bir insan hakları ihlali olduğu ve yoksulluk durumunda bu hakların gerçekleşmesinin olanaksız olduğu açıkça görünen bir durumdur. Savunmasız yoksul bireyler olarak özellikle çocuklar insan hakları ihlalinin en belirgin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Beslenme, giyecek, barınma, sağlık, eğitim gibi en temel konulardaki haklarının gerçekleşmemesi, yoksul çocukları daha da kötü bir duruma getirmekte; bunun sonucunda ciddi sağlık problemleri, eğitimsizlik ve eşitsizlik gibi nedenlerle bu çocuklar kimi zaman sokağa kimi

zaman suça yönelebilmekte ileride de yetişkin yoksul bireyler olarak hayatlarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar.

Yoksulluğun en ağır ve önemli etkilerinin çocuklar üzerinde görülmesi nedeniyle, Dünya Bankası gibi önemli uluslararası kuruluşlar da yoksullukla mücadele çalışmalarını çocuklar üzerinde yoğunlaştırmıştır. Çocuklar sağlıklı beslenemez ve iyi eğitim alamazlarsa, ileride de sağlıklı ve üretken olamazlar. Bu durumda yoksulluktan kurtulma şansları da oldukça azalır (Durgun,2011: 144). Yoksulluk; çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından gereksinim duydukları olanaklardan yoksun bırakmakta ve çeşitli yaşamsal ve toplumsal sorunlarla onları karşı karşıya getirerek çocuk refahını doğrudan bir etkilemektedir (Öztürk, 2008: 68). Örnek vermek gerekirse; yoksul bir aile çocuğunu maddi imkânsızlık nedeniyle okutamıyor ve çalıştırıyorsa, bu durumda eğitim alamayan çocuk yoksulluktan kurtulamamakta ve bu durumda yoksullukla yoksunluk birbirini doğuran ve besleyen bir kısır döngü haline gelmektedir (Koray, 2010: 16).

İnsan haklarının tüm gelişim süreçlerinde kentlerin çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kent, insan haklarının oluştuğu bir mekandır ve aynı zamanda insan haklarının en çok çiğnendiği mekandır (Göktürk A., 2002: 217). Özellikle dezavantajlı gruplardan olan ve özel bir biçimde korunması gereken çocukların haklarının kentlerde ihlale uğramasının sonuçlarının ağır olabileceği açıktır. Kentsel yoksulluk, kentteki bireylerin belli bir kısmını özellikle de dezavantajlı bir grup olarak kabul edilen çocukları olumsuz bir şekilde etkileyerek, haklarından mahrum bırakmaktadır. UNICEF’in çalışmasına göre yoksulluk içinde büyüyen çocukların şu sorunlarla karşılaşma riskinin fazla olduğu belirtilmektedir (UNICEF, Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi, 2006: 4):

- Eğitim durumunun düşük olması,
- Kötü sağlık koşulları,
- Küçük yaşta hamile kalınması,
- Madde bağımlılığı,
- Anti sosyal davranışlar ve suç işleme,
- Gelir düşüklüğü,
- İşsizlik,
- Devlet yardımına uzun süre bağlı kalma

Genel olarak özetlediğimizde Türkiye’de kentsel yoksulluk nedeniyle çocukların yaşama ve gelişme haklarının yeterince gerçekleşmediği göze çarpmaktadır. Kentlerde sağlıksız konutlarda yaşayan, yüksek maliyetler ve gelir yetersizliği nedeniyle yeterli beslenemeyen, evin geçimine katkı sağlamak amacıyla çalışmak zorunda kalarak eğitim hayatı olumsuz etkilenen, kentlerin sunduğu sağ-

lık ve kültürel olanaklara erişemeyen çocuklar bu hak ihlallerinin en açık örneğidir. Ayrıca kentsel yoksulluğun yıkıcı etkileri nedeniyle, çocukların korunma hakkı da büyük ölçüde ihlal edilmektedir. Her ne kadar ülkemizde çocukların korunması anlamında yasal prosedürler ve uygulamalar konusunda ilerleme kaydedilmiş olsa da; kentlerde korunması gereken çocuklarla ilgili olarak yeteri kadar denetim sağlanamaması nedeniyle çocukların korunma hakkı konusunda başarı sağlanamamaktadır. Kentlerde sömürüye uğrayan, sokaklarda yaşayan ve suça yönelen, aile içi şiddete maruz kalan çocukların giderek artması bunun en açık göstergesidir.

Son olarak, ülkemizde kentsel yoksulluk yaşayan çocuklar için katılım hakkının gerçekleşmesi daha arka planda kalmaktadır. Çünkü katılım hakkını gerçekleştirmek isteyen çocukların öncelikle sağlıklı bir biçimde hayatlarını devam ettirmeleri, yaşama ve gelişme haklarını kullanabilmeleri gerekmektedir.

Kentlerde Yoksulluk Nedeniyle Mağdur Olan Gruplar

Çocuk İşçiler

Kentsel yoksulluk sonucunda mağdur kesimler, ailelerinin geçimini sağlamak için çocuklarının da işgücüne gereksinim duymakta ve onların da çalışmasını sağlamaktadır. Böylece çocuklar oyun oynaması, eğitim görmesi gereken yaşlarını kendilerine uygun olmayan koşullarda ve ağır işlerde çalışarak geçirmek zorunda kalabilmektedir. Kırsal kesimde de kentsel kesimde de “Çocuk İşçi” olgusu sık rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukları çalışmaya iten nedenler; yoksulluk, eğitim sistemindeki bozukluk, göçler, geleneksel bakış açısı ve ailenin rolü, çocuk işgücüne talep olması, mevzuattaki eksiklikler ve uygulamada etkin olamamaktır. Çocukların yaşına ve durumlarına uygun olmayan işlerde çalışması; onların fiziksel sağlık ve gelişimini, ruh sağlığını, eğitimini ve kişisel-sosyal gelişimini olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Akyüz, 2012: 472-475).

Türkiye’nin kırsal yerleşimden kentsel yerleşime geçiş süreci yaşaması nedeniyle, çocuk işçiliği sorununu daha fazla gündeme geldiği bilinmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan üç ayrı çocuk işgücü istatistiklerinin sonuçları, çalışan çocukların sayısında bir düşme olduğunu gösterse de, Türkiye’de çalışan çocukların kesin sayısı bilinmemektedir. Bunun yanında, Türkiye İstatistik Kurumu’nun Hane Halkı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye’de 271.000 çocuk, sanayide ağır çalışma koşulları altında çalışmaktadır ve çocuklar için sanayide çalışma, ciddi iş kazaları tehlikelerini beraberinde getirmektedir (Erbay, 2013: 165).

TÜİK’in 2014 yılı verilerine göre (TÜİK- İstatistiklerle Çocuk 2014: 93-101); kentlerde ücretli veya yevmiyeli işlerde çalışan çocuk sayısı, kırsal kesimde bu şekilde çalışan çocuk sayısının iki katından fazladır. Buna karşılık;

kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan çocuk sayısı, kentlerde bu şekilde çalışan çocuk sayısının neredeyse beş katıdır. Bu durum, kırsal kesimde tarıma ve hayvancılığa dayalı ekonominin ağırlıklı olması ve ücretli olarak istihdam olanaklarının sınırlı olmasıyla açıklanabilmektedir. Aile içindeki bireyler; ücretsiz bir biçimde kendilerine ait tarım alanlarını işlemekte ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Kentlerde ise tarım ve hayvancılık yok denecek kadar azdır. Bunun yanı sıra sanayi ve hizmet sektöründeki iş alanları ve istihdam olanakları ağırlıktadır. Bu nedenle burada çalışan çocuklar, ücretli veya yevmiyeli olarak istihdam edilmektedir. Çalışan çocukların yarısından fazlası, çalışma hayatı nedeniyle okula devam edememektedir. Bu oran oldukça yüksek ve dikkat çekicidir. Ayrıca yine 2012 istatistiklerine göre; 15 yaş altı çocukların çalışması yasak iken 6-14 yaş arası 292.000 çocuğun çalıştığı göze çarpmaktadır. Bu çocukların %20’si zorunlu eğitimi terk etmiş, 15-17 yaş aralığında çalışan çocukların da %66’sı orta öğretime devam etmemiştir. Bu örnekten de anlaşıldığı üzere; iş yaşamında yer alan çocukların çoğunun eğitim hayatı sona ermektedir (Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2013: 23).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklanan nedenlere bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Dünyada yoksulluğun ortadan kalkmadığı sürece; çocuk işçi olgusunun son bulmayacağı açıkça ortadadır (Avşar Z., 2012: 37). Kentsel yoksulluğun olumsuz etkilerine maruz kalan bu çocukların pek çoğu; yoksulluk döngüsünü kırmak için gelişme şansına sahip olamadığından ötürü, daha sonra yetişkin bireyler olarak kentsel yoksulluğun yıkıcı etkilerini yaşamaya devam etmektedir. Kentlerde yoksulluk nedeniyle çocuklar sanayi ve hizmet sektöründe yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmakta, bu nedenle BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 32. maddesinde yer alan ekonomik sömürüden korunma haklarını gerçekleştirememektedir. Dolayısıyla bu çocukların kentsel yoksulluk nedeniyle gelişme hakları gerçekleşmemekte; ekonomik sömürüye uğramaları nedeniyle dolaylı bir biçimde korunma hakları da ihlale uğramaktadır.

Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar

Sokaktaki çocuklar bu bölümde; “Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar” olarak ele alınmakta ve burada hem sokakta yaşayan hem de geçimini sokakta çeşitli işler yaparak sağlayan çocuklar incelenmektedir. Buna karşılık; burada bu çocukları incelerken, literatürde genel olarak kabul görmesi nedeniyle onları “Sokak Çocukları” olarak adlandırılmak daha uygun olacaktır. Sokak çocukları, genellikle kentlerde ortaya çıkan bir olgu olarak kabul görmektedir. Günümüzde giderek yaygınlaşan yoksulluk, özellikle kentlerde en savunmasız ve dezavantajlı grup olan sokak çocuklarını olumsuz biçimde etkilemektedir.

Sokak çocukları konusunda İstanbul’da yapılan bir araştırmaya göre; çocukların eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğu, yoksulluğun hakim olduğu bölgelerden göç ederek kentlere geldikleri, yoksulluğun belirgin olduğu evlerde yaşadıkları, madde bağımlısı oldukları, hırsızlık ve kavga gibi nedenlerle suça karıştıkları ortaya konulmuştur (Alada vd., 2002: 235). Eskişehir’de yapılan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre; sokakta çalışan çocukların çoğunun 9-14 yaşları arasında olduğu ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle çok düşük bir gelir elde etme pahasına çalışmaya mecbur oldukları göze çarpmaktadır. Ayrıca dikkat çeken bir diğer nokta ise; bu çocukların çoğunun yeni göç etmiş kesimden değil kentsel kökenli olmasıdır (Şişman, 2006: 251, 262, 273). “Sokak çocukları” genellikle kentlerde görülen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel kesimde geçim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle çocukların pek çok temel ihtiyaçtan yoksun kalması, kentlerde aile bağlarının daha zayıf olması ve çocukları kontrol altına almada yaşanan güçlükler, yoksulluğun getirdiği sıkıntılar nedeniyle çocukların aile içi şiddete ya da kötü muameleye maruz kalması ve ailenin göç nedeniyle yaşadığı psikolojik ve ekonomik sorunlar gibi nedenler kentlerde çocukların sokağa yönelmesine neden olmaktadır.

1990’lardan itibaren sosyal ve siyasi güçlerle şekillenen kentsel yoksulluk; sokakta mendil ya da çiçek satan, geceyi sokaklarda kapalı yerlere sığınarak geçirmeye çalışan çocukların ortaya çıkmasıyla iyice görünür bir duruma gelmiştir (Müderisoğlu, 2006: 55). 2005 yılında sokak çocuklarıyla ilgili Meclis Araştırma Komisyonu Raporu’na göre; kent sokaklarında çalışan ve başıboş dolaşan çocukların sayısında gözlenen artış, Türkiye’de aşılması gereken bir sorun olarak görülmektedir. Bu çocuklar; güvenli mekanlara ve kendilerine yol gösterecek kişilere erişimden yoksundur. Okulu terk etmiş ya da terk etme riski taşımakta, bir sağlık güvencesinden yararlanamamakta, istismara maruz kalmakta ve ucuucu madde bağımlısı haline gelmektedirler.

Sokakta yaşayan ve çalışan çocukların durumu, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin çocuk haklarıyla ilgili birçok maddesinin doğrudan ihlali anlamına gelmektedir. Yaşam hakkını tam olarak gerçekleştiremeyen sokak çocukları; dolaylı bir biçimde eğitim hakkı ve kültürel hakkı gibi gelişme haklarını da gerçekleştirememekte, sonuç olarak da suça yönelerek ya da sömürüye maruz kalarak korunma haklarından da mahrum kalmaktadır. Ayrıca bu durumda bu çocukların katılma hakkını gerçekleştirerek kendilerini ortaya koyabilmeleri mümkün olmamaktadır. Kısaca BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında bu çocuklar; yaşama, gelişme, korunma ve katılma haklarından birbiriyle ilişkili biçimde ve birbirinin sonucu olarak yoksun kalmaktadırlar.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Korunmaya muhtaç çocuklar kavramı, çok geniş bir kavram olmasının yanı sıra, çocuk yaşta ailesi tarafından terk edilmiş ya da ailesinin yanında kalması sakın-

calı görülerek koruma altına alınması gereken ve savunmasız olan bireyleri temsil etmektedir. Bunun yanı sıra sokakta yaşayan, evden uzaklaşan, gelişimi açısından sakıncalı bir ortamda bulunan, suça sürüklenen tüm çocuklar aslında korunmaya muhtaçtır.

Bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede olan veya manen terk edilmiş çocuklar korunmaya muhtaç olarak görülmekte ve bu çocuklar Türk Medeni Kanunu’nun 346, 347 ve 348. Maddesi gereği korunmaktadırlar (Akyüz, 2012: 438). SHÇEK Kanunu korunmaya muhtaç çocuk tanımını şu şekilde yapmaktadır: *“Beden, ruh ve ahlaki gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana ya da babası veya her ikisi de belli olmayan, ana veya babası ya da her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkolü içki veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuktur”* (SHÇEK Kanunu). SHÇEK’in kapatılmasının ardından, korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili işlemler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu Müdürlük tarafından, ebeveyn bakımından yoksun olan çocuklara yönelik olarak koruyucu aile, evlat edindirme, refakatsiz çocuklara yönelik uygulamalar ve çeşitli gönüllü hizmetler yürütülmektedir. Bunun yanı sıra sokakta yaşayan çocuklara yönelik olarak çocuk destek merkezleri gibi uygulamaları da gerçekleştirmektedir.

Kentlerdeki yoksulluk aileleri derinden etkilemekte ve yaşam maliyetinin yüksekliği, onları çocuklarından vazgeçmek durumunda bırakmaktadır. Bütün bunların yanı sıra yoksulluk ailelerin parçalanmasına, aile içi şiddetin artmasına yol açarak, çocukların evden uzaklaşmasına da sebebiyet verebilmektedir. Sağlıksız bir hamilelik süreci sonunda dünyaya gelmek, kötü koşullarda doğmuş olmak, soğukta kalmak, yetersiz beslenmek, şiddete maruz kalmak ve ihmal edilmek gibi sorunlara koruma altına alınan çocukların birçoğunda rastlanmaktadır. Bunlara rağmen aileden ayrılmak zorunda olmak da çocuklarda travma etkisi yaratmaktadır. Korunma altına alındıktan sonra, bu çocukların özellikle kuruluş ortamında, bir yetişkine bağlanma olanağı son derece zayıftır.

Bunun yanı sıra koruyucu aile ya da evlatlık verilme gibi uygulamalarda da, çocuklar daha önce geçirdikleri travmaların da etkisiyle bu ailelerle de iletişim kurma konusunda sıkıntılar yaşamaktadır (Karataş, 2007: 17).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 2016 yılı istatistiklerine dayalı bilgilere göre (cocukhizmetleri.aile.gov.tr):

-Çocuk yuvaları (0-12), Yetiştirme Yurtları (13-18), Çocuk Yuvası Ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18), Sevgi Evi, Çocuk Evleri ve Çocuk Destek Merkezinin oluştuğu toplam 1270 kuruluş bünyesinde 13.319 çocuğa bakılmaktadır.

-84.872 çocuğa koruma altına alınmadan aile yanında destek verilmektedir.

-Aileye döndürülen çocuk sayısı 11.227, evlat edindirilen çocuk sayısı 15.007, koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 5004, özel kreş ve gündüz bakımevlerinde ücretsiz bakılan çocuk sayısı 2237'dir. Bu verileri değerlendirdiğimizde; yüksek sayıda çocuğun aile yanında destek verilmek suretiyle korunduğu göze çarpmaktadır. Bu durum; yoksulluk nedeniyle ailelerin çocuklarına bakmakta sıkıntı yaşadığını gözler önüne sermektedir.

Korunmaya muhtaç çocuk olgusunun ortaya çıkışında; sosyal, toplumsal ve ekonomik nedenler büyük bir önem taşımaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklar olgusu kentlerde daha sık rastlanan bir durumdur ve bu durumun kentsel yoksullukla ilişkili olduğunu kanıtlayan pek çok çalışma mevcuttur. Çocuklar genellikle yoksulluk nedeniyle beslenme, barınma, sağlık gibi temel haklarından mahrum kalarak korunmaya muhtaç hale gelmektedir. Sonraki dönemlerde de bu haklarından mahrum kalmanın ötesinde, geçirdikleri travmaların etkisiyle bu çocuklar pek çok psikolojik sorunlar yaşamakta ve gelişim haklarının gerçekleşmesi de mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla kentsel yoksulluk sonucunda korunmaya muhtaç hale gelen çocuklar pek çok anlamda çocuk hakları ihlaline uğramaktadır.

Gıda, Barınma ve Sağlık Hizmetlerinden Yoksun Kalan Çocuklar

Yoksulluk; çocukların yaşama, büyüme ve gelişme olanaklarından yoksun kalmalarını yol açmakta ve çocuk refahını doğrudan etkilemektedir. Sağlık, beslenme gibi temel konularla ilgili sorunlar, çocuğun fiziksel ve sosyal gelişimini olumsuz olarak etkilemekte ve toplumsal yaşamda kendilerini gerçekleştirme konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Yoksulluk, çocuklarda fiziksel ve zihinsel özür ortaya çıkmasına da etki ederek, onların eğitim gibi haklarının da gerçekleşmesini engellemektedir (Öztürk, 2008: 68, 77). Yoksulluk nedeniyle; özellikle gıda, barınma ve sağlık hizmetlerinden yoksun kalan çocukların en temel hakkı olan yaşama hakları ciddi anlamda ihlale uğramaktadır. Bu yoksulluk nedeniyle her yıl pek çok çocuk ölmekte, özürlü olarak dünyaya gelmekte ya da özürlü kalabilmektedir.

Açlıkla savaşıma durumu, geri kalmış ülkelerden gelişmiş ülkelere transfer olan bir sorundur. Fakat gelişmiş ülkeler böyle bir sorunla yüz yüze olduklarını kabul etmemektedir. İnsan Hakları Komisyonu; birkaç defa "Açlığın utanç verici ve insan haklarını ihlal edici" olduğunu söyleyerek, bu durumun insan haklarının gerçekleşmesi konusunda en ciddi eksikliklerden biri olduğunu vurgulamıştır (Koubi, 2004: 329).

Beslenme yetersizliği, yoksulluğun çocuklar üzerinde en sık görülen ve en belirgin etkisidir. Ayrıca yoksulluk sonucundaki beslenme yetersizliği; annenin yetersiz beslenmesine, bebeğin düşük doğum ağırlıklı olmasına, sağlıksız fiziksel ortama ve yetersiz sağlık hizmetine de neden olmaktadır. Yetersiz beslenme; çocuklarda boy kısalığı, gelişim geriliği gibi sorunlara da yol açmakta ve en kö-

tüsü de çocukların savunma sistemini zayıflatarak ölümcül hastalıklara yakalanmalarına neden olmaktadır (Hatun, 2002: 16). Yoksulluk, sağlıksızlığa yol açmakta; özellikle çocuklar yoksulluk nedeniyle, sağlık konusunda ciddi sıkıntıları yaşamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, yoksulluk Dünyada hastalık ve ölümlerin en büyük nedeni olarak görülmektedir.

Yoksullukta sağlık sorunu tek başına bir durum olmasının ötesinde, çocuğun bilişsel kabiliyetlerini ve okul başarısını da dolaylı olarak etkileyen bir durumdur. Yoksul çocukların düşük doğum ağırlıklı olarak dünyaya gelmesi, ileride zeka geriliklerine ve öğrenme bozukluklarına yol açan bir durum olarak karşımıza çıkabilmektedir (Brooks-Gunn & Duncan, 1997: 64). Yetersiz beslenme, sağlıksız ortamda yaşama ve sağlık hizmetlerine erişememe; çocukları yaşamsal olarak olumsuz etkilemesinin yanı sıra, eğitim haklarının ve toplumsal anlamda kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde çok büyük bir engel oluşturmaktadır.

Çocuklara yönelik halk sağlığı politikasında, doğum öncesi bakım, bağışıklama ve anne sütüyle besleme gibi programların ağırlığı görülmektedir. Türkiye’deki çocukların sağlığı, söz konusu programların başarı sağladığı ve bir ölçüde kurumsallaşmış sürdürülebilirlik kazandığı söylenebilir de, özellikle daha yoksul yöreler ve dezavantajlı toplumsal gruplar açısından çocuklara yönelik daha bütünlüklü bir yaklaşım benimsemek, herkes için sağlığa yönelik hedeflerinin kapsamını genişletmek ve uygun yeni göstergeler geliştirilmesi gerekmektedir. (www.unicef.gov.tr)

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında; Türkiye’de çocukların gıda, barınma ve sağlık hizmetindeki yetersizlikler nedeniyle yaşama hakkının ihlal edildiği, bunun sonucunda çocukların gelişme haklarının da ihlale uğradığı açıkça görülmektedir.

Suçla Sürüklenen Çocuklar

Bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamayarak, ciddi bir yoksunluk durumu yaşamaları nedeniyle sıkıntıları artmaktadır. Açlık, sağlıksız ortamlarda yaşama ve işsizlik gibi nedenler insanları psikolojik ve fizyolojik anlamda olumsuz olarak etkilemekte ve istenmeyen durumlara yol açabilmektedir. Özellikle ergenlik çağındaki çocuklar, kimi zaman yoksulluk nedeniyle temel haklarından mahrum olmayı kabul etmemekte ve haklarını zorla elde edebilmek için suç sayılabilecek eylemlere başvurmaktadır. Kentlerde yoksul kesimdeki çocuklar, daha iyi olanaklara sahip olarak yaşayan diğer çocuklara özenebilmekte ve onların da aynı haklara sahip olması gerektiği düşüncesiyle yasadışı eylemler gerçekleştirebilmektedir. Suçla sürüklenen çocuklar; günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme ve göç gibi nedenlerden kaynaklanması dolayısıyla dikkat çekmektedir.

Çocukluk çağı içinde yer alan ve insan gelişimi açısından önemli kabul edilen buluş ve ergenlik dönemleri çocukların en fazla suçla yöneldiği dönemlerdir.

Bu süreçte yaşanan biyolojik ve psikolojik sıkıntılara kentleşme, göç, aile içi sorunlar ve ekonomik sorunlar eklendiğinde çocuklarda suçlu davranışların ortaya çıkması daha kolay hale gelmektedir. (Avcı, 49, 50, 59, 61). Kırsal kesimden kentlere göç olgusu, kentlerde yetersiz imkanlar ve sosyal dışlanma gibi sorunlara yol açmakta, özellikle çocuk ve gençleri etkileyerek suç potansiyelini tetiklemektedir. Türkiye’de ekonomik yetersizlikler ve yoksulluk, suç oranlarını artıran en önemli nedenlerdir. Yoksulluk ve şiddet yakından ilişkilidir ve birbirini beslemektedir (Kesici, 2007: 136, 137, 147).

Ülkemizde Çocuk Koruma Kanunu’nun etkili bir biçimde uygulanamaması, çocuklara özgü bir hukuk sistemi ve özel bir cezai sistemin olmaması, ayrıca çocuğu rehabilite ederek topluma kazandırmaya yönelik uygulamaların eksik olması çocuk adalet sisteminin temel sorunlarıdır. Ayrıca Türkiye’de 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu uyarınca her ilde çocuk mahkemesi olması gerekirken, ülkemizde bu uygulamanın başarılamaması; çocuk yargılama sürelerinin uzun olması; çocuk mahkemelerinde altyapı ve insan kaynağı gibi yetersizlikler bulunması, çocuk şubelerinin yetersizliği, çocuk cezaevlerindeki eksiklik ve koşulların kötü olması göze çarpan diğer hususlardır (Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2013: 19-20).

Kentlerde çocuklar ve özellikle 18 yaş altı gençler; bir yandan yoksulluk, bir yandan da kente uyum sağlayamama nedeniyle ciddi bocalamalar yaşamakta ve kentsel birçok faktör nedeniyle suça yönelebilmektedir. Kentsel yoksulluk nedeniyle; çocukların suça yönelmesi ve sonrasında çocuk adalet sistemindeki eksiklikler nedeniyle mağduriyete uğraması söz konusudur. Bu çocuklar korunma haklarının ihlal edilmesi nedeniyle etkin bir biçimde korunamamakta ve yeniden topluma kazandırılmaları konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Ayrıca suça sürüklenen çocukların BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uyarınca pek çok hak ihlaline uğraması nedeniyle suça yöneldiği görülmektedir. Suça sürüklenen çocuklar bu anlamda yeterli bir hayat seviyesinin eksikliği nedeniyle mağduriyet yaşayarak bu tür eylemlere yönelmektedir. Burada da görüldüğü gibi çocukların yaşam ve gelişme haklarının gerçekleşmemesi sonucunda korunma haklarının ihlale uğradığı sonucuna varılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel yoksulluk, insan haklarını ve bunun özelinde çocuk haklarını fazlasıyla olumsuz etkileyen bir durumdur. Kentlerin geniş olanakları ve sayısız hizmetleri içinde, yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşayan çocukların içler acısı durumu büyük bir tezatlığı gözler önüne sermektedir. Yoksulluk içindeki bu çocukların haklarının birçoğunun gerçekleşmediği açıkça ortadadır. Türkiye’de kırsal kesimden kentsel kesime göç süreci ve kentlerde nüfus artışıyla birlikte, kentsel yoksulluk oranları artma eğilimindedir. Bunun dışında, kentsel yoksulluğun ön-

lenmesi ya da azaltılması konusunda alınan önlemlerin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Kentlerde çocuklarına daha iyi imkanlar sunma beklentisi içinde olan bireylerin, temel haklarının sağlanması öncelikli bir hedef olmalıdır.

Türkiye BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye taraf bir devlet olarak, bu sözleşmedeki çocuk haklarının gerçekleşmesi ve gözetilmesi için gerekli uygulama ve önlemleri ortaya koymakla yükümlüdür. Türkiye’de çocuk haklarının özellikle kentlerde yoksul kesimi kapsayıcı bir biçimde gerçekleşebildiğini söylemek zordur. Kırsal kesime göre kentlerde daha fazla imkan sunulmasına rağmen, yine de ulaşılması gereken noktadan geri bir durumda olduğu göze çarpmaktadır. Yasal anlamda gerekli düzenlemelerin yapıldığı görülmekle birlikte, bunların uygulanması ve güvence altına alınması konusunda eksiklikler mevcuttur. Türkiye’de kentsel yoksulluk sonucunda; çocuk hakları birbiriyle bağlantılı bir biçimde pek çok açıdan ihlale uğramaktadır. Bu çalışmada çocuk hakları BM Çocuk Hakları Sözleşmesi temelinde incelenmiştir. Sonuç olarak bu sözleşmenin dört temel ilkesi kapsamında (Yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılma hakkı), kentsel yoksulluk nedeniyle, çocukların bu haklarının gerçekleşmesinde sorunlar yaşandığı görülmektedir. Özellikle çocukların yaşama hakkı, gelişme hakkı ve korunma hakkının birbiriyle bağlantılı biçimde ve birbirlerinin ortaya çıkardıkları olumsuzluklar nedeniyle gerçekleşmesinde büyük sıkıntı yaşandığı göze çarpmaktadır.

Türkiye’de kentsel yoksulluk sonucunda çocuk haklarının ihlale uğramasının önüne geçmek amacıyla yapılması gereken temel düzenlemeler ve ortaya konulması gereken uygulamalar kısaca şu şekilde özetlenebilir:

-Çocukların haklarının ihlal edilmesini önlemek amacıyla ilk olarak yoksulluğu önlemek ve en aza indirmek bu konuda gerçekleştirilmesi gereken en büyük hedefdir. Böylece 21.yüzyılda en savunmasız kesim olan çocukların aklıktan ya da sağlık hizmetine erişemediği için basit hastalıklardan yaşamını yitirmesinin önüne geçilebilecektir. Bunun yanında büyük kentlerin göbeğinde yoksulluk içinde kıvranan, ekonomik ve her türlü sömürüye uğrayan, suça yönelik eylemler gerçekleştiren çocukların daha sağlıklı bir ortamda yaşamaları ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri sağlanabilecektir. Her şeyden öte en büyük ve en temel insan hakları ihlali olan yoksulluk sorunu çözüldüğünde, bu durum insan haklarının sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi konusunda çok büyük bir katkı sağlayacaktır.

Şenses’in yoksulluğu önlemeye yönelik olarak ortaya koyduğu çözüm önerisi, insan hakları temelinde sunulan önemli önermelerden biridir. Durumu daha bütüncül ve kapsayıcı olarak ele almaktadır. Buna göre; uluslararası insan hakları çerçevesini temel alan ve ekonomik- sosyal hakları olduğu kadar, sivil-

politik hakları da kapsayan yeni bir demokrasi anlayışı bu sorunun çözümünde etkili olabilir (Şenses, 2011: 143).

-Yoksulluğu insan haklarının ihlali önleyici bir biçimde azaltma konusunda; sadece yeni yasaların ortaya konulması yeterli değildir. Bu yasaların sağlıklı bir biçimde hayata geçirilmesinin ve denetlenmesinin sağlanması gerekmektedir. Özellikle savunmasız bir kesim olan çocukların haklarının gerçekleşmesi ve korunması için, hükümetin yanı sıra sivil toplum örgütlerine, çocuk hakları konusunda çalışan uluslararası kuruluşlara ve etkili bir tarafsız denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin sağlıklı bir biçimde uygulanması ve çocuk haklarının bu bağlamda gözetilmesi şarttır. Ülkemiz bu sözleşmeye taraf bir devlet olarak bunun gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür.

-Kentsel yoksulluk yaşayan çocukların haklarının gerçekleşmesi için öncelikli olarak; kentlerde kenar mahallelerde ve çöküntü bölgelerinde yaşayan çocukların ve ailelerinin talepleri ve ihtiyaçları mutlaka göz önüne alınmalıdır, çocukların yaşadıkları kentlerde söz sahibi olabilmeleri ve karar alma süreçlerine katılımları sağlanmalıdır, devlet özellikle yoksul çocukların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmalı ve buna yönelik çalışmaları arttırmalıdır. Ayrıca devlet sunduğu sosyal yardımları bu kesime yönelik olarak arttırmalıdır, çocukların her türlü sömürden korunması için yeni yasalar ve etkili yaptırımlar gerçekleştirilmelidir, kentlerde çocuk hakları ihlallerinin önüne geçmek için denetim ve kontrol mekanizmaları güçlendirilmelidir, çocuk haklarının izlenmesi konusunda daha etkin mekanizmalar oluşturulmalıdır, çocuk hakları konusunda eğitilmiş ve her anlamda yeterliliğe sahip kişiler istihdam edilerek çözüm üretme sürecine dahil edilmelidir.

Son olarak; kentler, insan haklarının korunduğu ve geliştirildiği yerler olmalıdır. İdeal bir kentte, kentli bireylerin hakları güvence altındadır (Pektaş & Akın, 2010: 25). Kentlerin daha yaşanabilir bir hale getirilmesi ve kentsel olanaklardan tüm bireylerin özellikle çocukların yararlanabilmesi için gerekli uygulamalar ortaya konulmalıdır. Çocuklar yarının geleceği ve umudu olarak; en iyi olanaklara erişmeli ve kendilerini her anlamda gerçekleştirmelidir. Bunun da çözümü; onların haklarını layığıyla gerçekleştirebilecekleri, her olanaktan eşit olarak yararlanabilecekleri, yoksulluğun kuşatmadığı, güvenli ve ideal kentlerde yaşamalarının sağlanmasıdır.

Kaynakça

- Adaman F. ve Keyder Ç. (2006) "Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma", http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (15 Mayıs 2015).
- Akyüz E. (2012), *Çocuk Hukuku*, Ankara: Pegem Akademi.

- Alada A.B., Sayita S.U. ve Temelli S.(2002), “Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları”, *Yoksulluk, şiddet ve İnsan Hakları*, Ed.: Özdek Y., Ankara: TODAİE Yayın No:311, 235-269.
- Aries P.(1960), *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life*, Çev.: Robert Baldick, NewYork:Vintage Books.
- Avcı M.(2008), “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.1, 49- 73.
- Avşar Z.(2012), “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Stratejileri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, S.1, 9-37.
- Baker J.L.(2008), “Urban Poverty: A Global View”, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 1-27.
- Bozkurt E.(2011), *İnsan Hakları Temel Metinler*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Brooks-Gunn, J. ve Duncan, G. J. (1997), “The Effects of Poverty on Children”, *Children and Poverty*, 7 (2), 55-71, Princeton University.
- Durgun Ö.(2011), “Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, C.6, S.1, 143-154.
- Durgun Ö. Ve Çak D.(2010), “Yoksul Kent Nüfusunun İstihdam Yapısı ve Geçinme Biçimleri: İstanbul Örneği”, *Kocaeli Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 32-55.
- Erbay E.(2013), *Çocuk Hakları*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Ertan A.K. (2014), “*Kent ve Kentli Hakları*”, Ankara: TODAİE Yayın No:381.
- Franklin B.(1993), *Çocuk Hakları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göktürk A.(2002), “Kentsel Haklar Kent Yoksullarını Kapsar İse...”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Editör: Özdek Y., TODAİE Yayın No: 311, 217-233.
- Gül H. ve Sallan Gül S.(2007), “Sosyal Devletten Çalışma Refahına Geçişte Sosyal Haklar ve Yoksullar”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.40, S.3, 1-30.
- Hammarberg T. (2012), *Avrupa’da İnsan Hakları*, Çev.:Ekmekçi A., İstanbul: İletişim Yay.
- Hatun Ş.(2002), “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, *Türk Tabipleri Birliği*, 1-44.
- İlhan S.(2013), “Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası”, *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Ed.: Aytaç Ö. ve İlhan S., Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Karataş K.(2007), “Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.18, S.2, 7-19.
- Kaygalak S.(2001), “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği.” *Praksis*, S.2, 124-172.
- Kesici M.R., “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, s. 2, 121-158.

- Koray M.(2010), “Büyüyen Yoksulluk- Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:42, 1-31.
- Koubi G.(2004), “Poverty as a Human Rights Violation.” *International Social Science Journal*, 180, 327-337.
- Mingione E.(2013), “İleri Endüstriyel Dünyada Kent Yoksulluğu: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar”, *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Ed.: Aytaç Ö. Ve İlhan S., Ankara: Birleşik Yayınevi,
- Müderisoğlu S.(2006) , “Çalışmak ya da Çalışmamak: Bütün Mesele Bu!”, *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*, 54-64, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (11.01.2015).
- Nelken D. (1998), “Afterword: Choosing rights for children”, Ed.: G.Douglas and L.Sebba, *Children’s rights and traditional values*, Aldershot: Ashgate.
- Öztürk A.B.(2008), “Çocuk Yoksulluğunda Yaşama, Sağlık ve Beslenme Hakları”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 67-80.
- Pektaş E.K. ve Akın F.(2010), “Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak “Katılım Hakkı” ve Türkiye”, *Afyon Kocatepe Üni. İİBF. Dergisi*, C.12, S.2, 23-49.
- Şenses F.(2013), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses F.(2011), “Understanding and Dealing with Poverty The Human Rights Dimension”, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 60. Yılında İnsan Hakları*, Ed.:Kuçuradi I., İstanbul: Maltepe Üni.Yayın No:42.
- Şişman, Yener. (2006) “Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri.” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, No. 2, 251-275.
- Townsend P.(1962), “The Meaning of Poverty”, *The British Journal of Sociology*, Vol.13, 210-227.
- TÜİK İstatistiklerle Çocuk (2016), *Haber Bülteni*, S.24645.
- UN Statement (1998). [Aktaran: Gordon D.(2005), “Indicators Of Poverty and Hunger”, *Expert Group Meeting on Youth Development Indicators United Nations Headquarters*, New York.]
- UNICEF(2006), “Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi”, Unicef Türkiye, 1-28.
- Yolcuoğlu İ.G.(2009), “Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, C. 5, S. 18, 1-20.
- 2709 Sayılı T.C Anayasası (07.11.1982), *Resmi Gazete*, 17863, 129-182, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (08.10.2014).
- 2828 Sayılı SHÇEK Kanunu (24.5.1983), *T.C. Resmi Gazete*, 18059, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, (02.03.2014).
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu(22.11.2001), *Resmi Gazete*, 24607, (09.10.2014).
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu(15.7.2005), *T.C. Resmi Gazete*, 25876, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>, (02.03.2014).

İnternet Kaynakları:

<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/2011-2015-ulke-programi.pdf>,
(06.07.2015).

<http://www.cocukhaklariizleme.org/chs-bireysel-basvuru-protokolu-14-nisan-2014-itibariyle-yururluge-girdi>, (16.05.2015)

<http://www.mfa.gov.tr>, Çocuk Hakları Konusunda Türkiye’de Yapılan Çalışmalar,
(05.04.2015).

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/hedeflerimiz>, (14.04.2015).

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5422b7cf369dc316585c0ded/ULUSAL%20İLK%20RAPORU.pdf>, (01.06.2015).

<http://www.tuik.gov.tr>, İstatistiklerle Çocuk 2014, (03.09.2015).

http://www.kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/Ulusal_cocuk_Haklari_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Plani.pdf